

УДК 351.773.13

Л. М. Васільєва,
доцент кафедри обліку і аудиту,
Дніпропетровський державний аграрний університет

КОНЦЕПЦІЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ

У статті узагальнено методичні підходи до розвитку теорії стійкого розвитку аграрного сектора та уточнено економічну сутність понятійного апарату щодо категорій "стійкий розвиток аграрного сектора" та "система стійкого розвитку аграрного сектора". Розроблено механізм реалізації концепції стійкого розвитку аграрного сектора економіки.

In the article summarizes methodological approaches to the theory of sustainable agricultural sector and clarifies the economic substance of conceptual apparatus of category "Sustainable development of the agricultural sector" and "system of sustainable development of the agricultural sector." A mechanism for implementing the concept of sustainable development in the agricultural sector.

Ключові слова: аграрний сектор, економіка, концепція, стійкий розвиток, система стійкого розвитку.

ВСТУП

Перехід аграрного сектора економіки країни на ринкові методи господарювання супроводжується рядом негативних процесів, серед яких різке ослаблення державної підтримки галузі, збереження диспаритету цін на аграрну продукцію та засоби виробництва, низька платоспроможність сільгосптоваровиробників, зношеність їх основних засобів та ін.

Надійне забезпечення населення продуктами харчування вітчизняного виробництва є в даний час найважливішим завданням української економіки. В основі його вирішення лежить забезпечення стійкого виробництва аграрної продукції. Тільки стабільне й ефективне функціонування галузей продовольчого комплексу може забезпечити продовольчу незалежність і економічну безпеку України та її регіонів.

Відновлення зруйнованого виробничого потенціалу вітчизняної агроекономіки та її стійкий розвиток стимулюються нерозвиненістю ринкової та соціальної інфраструктури, фінансових інститутів, низькою продуктивністю та оплатою праці в сільському господарстві, обмеженим попитом на продукти харчування внаслідок низьких доходів більшості населення країни.

У сформованій ситуації особливого значення набувають питання виявлення і глибокого наукового обґрунтування можливостей забезпечення стійкого розвитку вітчизняного аграрного виробництва та основних організаційно-економічних механізмів їх практичної реалізації. Це доводить своєчасність і актуальність цих досліджень. У вітчизняній та зарубіжній науковій економічній літературі проблема стійкого розвитку аграрного сектора знайшла своє відображення у роботах Ю. Губені, С. Зорі, Ш. Крамона-Таубаделя, А. Мерзлова, Л. Штрівє, А. Хуажєва та інших науковців.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Проблеми стійкого розвитку розробляються відповідно до світової та національної економіки; на регіональному рівні вони розглядаються набагато рідше. Але кожен окремо взятий регіон — унікальна система, зі спе-

цифічними соціально-економічними, виробничими, природно-кліматичними та іншими параметрами, що зумовлюють його особливу галузеву структуру. Крім того, добробут кожного окремо взятого регіону підтримується розвитком однієї (або декількох) галузей, для ефективного функціонування яких в даному регіоні створені найбільш сприятливі умови.

Стратегія стійкого розвитку не може бути уніфікованою навіть на міжрегіональному рівні, вона буде найбільш ефективною в тому випадку, якщо в ній будуть враховані специфічні особливості тих галузей, на які, в першу чергу, спирається економіка регіону. Це і є підставою для вивчення параметрів стійкості та формування концепції стійкого розвитку аграрного виробництва.

Таким чином, у роботі ставиться завдання узагальнити методичні підходи до розвитку теорії стійкого розвитку аграрного сектора та уточнити економічну сутність понятійного апарату щодо категорій "стійкий розвиток аграрного сектора" та "система стійкого розвитку аграрного сектора"; розробити механізм реалізації концепції стійкого розвитку аграрного сектора економіки.

РЕЗУЛЬТАТИ

На думку Губені Ю.Е. та Мірослава Сватоша, роль аграрного сектора в контексті глобалізації та стійкого розвитку важко переоцінити. Понад 80% населення світу мешкає поза територією т.з. "золотої десятки", т.т. — в країнах, що розвиваються, або середньорозвинутих країнах, для яких питання розвитку неможливо уявити без нових підходів та парадигм. Незаперечним є факт, що біля 42—45% населення світу невід'ємно пов'язані із сільським господарством, хоча його частка у глобальному світовому ВВП складає лише понад 4%. Очевидно, що роль і значення стійкого розвитку щодо сільського господарства вже ближчим часом вимагатиме переоцінки і переосмислення [1].

Значне поширення в наукових колах проблематики стійкого розвитку сприяло згодом закріпленню терміна "sustainable agriculture" — стійке сільське господарство. Однак єдність вченого співтовариства щодо його визначення, системи критеріїв і механізму практичної реалізації

поки є тільки метою, яку ще потрібно досягти.

Так, Мерзлов А.В. характеризує стійкий розвиток сільської місцевості як стабільний розвиток сільської спільноти, що забезпечує: 1) виконання ним його господарських функцій (виробництво продовольства, сільськогосподарської сировини, інших (несільськогосподарських) товарів та послуг, а також громадських благ — збереження сільського способу життя і сільської культури, надання рекреаційних послуг, соціальний контроль над територією, збереження історично освоєних ландшафтів); 2) розширене відтворення населення, зростання рівня та покращення якості його життя; 3) підтримання екологічної рівноваги в біосфері [3, с. 24].

Поряд з цим, ряд вчених вказують на необхідність відрізнити категорії "стабільний розвиток" і "стійкий розвиток", оскільки стійкість передбачає не консервацію одного разу досягнутих рівнів, а їх поступальну зміну.

Зокрема, Копелець О.О. дає наступне визначення: "поняття стійкого розвитку в аграрному секторі, яке пов'язане з вибором з усієї палітри альтернатив такого варіанта розвитку, який би задовольняв поточні потреби населення в сільськогосподарській сировині, не ставлячи під загрозу здатність задоволення цих потреб в майбутньому" [2].

Трубилін А.І. та Бондаренко Л.В. відзначають, що "стійкість аграрного виробництва — це послідовне наروшування можливостей відтворення в кожному виробничому циклі, результатів і умов виробництва, що забезпечують поліпшення виробничих, соціальних, екологічних параметрів і здатність протистояти зміні внутрішніх і зовнішніх впливів (умов)" [7, с. 59].

Таким чином, стійкий розвиток аграрного сектора економіки є підтримання динамічної рівноваги в реальних умовах внутрішніх і зовнішніх змін, збереження розширеного відтворювального процесу при одночасній оптимізації екологічних параметрів, виконання специфічних функцій щодо забезпечення продовольчої безпеки в довгостроковому періоді і підвищення соціальних критеріїв життя сільського населення.

Ідеї стійкого розвитку аграрного сектора економіки базуються на вітчизняній концепції адаптивної інтенсифікації сільського господарства, а також широко відомих за кордоном концепціях біологічних, біодинамічних і органічних систем землеробства, систем інтегрованого господарства (integrated farm), регенеративного сільського господарства (regenerative farm), низьковитратних технологій [8, с. 61].

Концепція стійкого розвитку сільського господарства — це соціально-економічна модель, становлення якої повинно мати еволюційний характер і супроводжуватися узгодженням масштабів експлуатації ресурсів, напрямів капіталовкладень, орієнтації технічного розвитку та інституційних змін з нинішніми та майбутніми потребами. Концепція стійкого розвитку дає можливість компромісу між ресурсними (антропоцентричними) і біосферними (біоцентричними) моделями розвитку суспільства, протиріччя між якими на початку ХХІ століття всі наростають.

Ресурсні моделі розвитку світової цивілізації у своїй концепції виправдовують зростаюче використання ресурсів біосфери необхідністю задоволення зростаючих потреб суспільства і виходять з того, що екологічної катастрофи можна уникнути, застосовуючи сучасні технології з очищення від забруднення [4].

Біосферний напрям спирається на положення теорії природного біологічного регуляції навколишнього середовища, яка полягає в тому, що біосфера, що включає біоту і навколишнє її середовище, має потужні механізми стабілізації для забезпечення умов існування живих організмів, близьких до оптимальних. Надання біосфері можливості відновлення своїх функцій передбачається шляхом відмови від додаткових благ цивілізації і обмеження чисельності населення. Не дивно, що, незважаючи на гостроту екологічних проблем і криз, що насувається, біосферний напрям, який закликає обмежити рівень споживання, викликало негативну суспільну реакцію [5].

У сформованій ситуації модель стійкого розвитку, що визнає необхідність підтримання економічного зростання тільки за рахунок підвищення ефективності використання ресурсів, у поєднанні з поетапним відновленням природного потенціалу розглядається найбільш реалістичною перспективою. При цьому особливе значення проблематика стійкого розвитку набуває для аграрного сектора через його пряму залежність від природно-кліматичних умов і специфічність основного фактора виробництва — землі.

Деградація природного фундаменту вітчизняної аграрної економіки повсюдна, проте її сучасну гостроту значною мірою визначила саме довготривала криза землекористування.

Панівні багато років техногенні пріоритети послужили основою помилкових уявлень про необмежені можливості процесів механізації, хімізації та меліорації, здатних нескінченно сприяти підвищенню ґрунтової родючості та врожайності сільськогосподарських культур всупереч екологічному закону спадної економічної результативності природокористування [6].

Концепція стійкого розвитку сільських територій необхідна для вирішення загострюються економічної і соціальної нерівності, а також питання про ставлення суспільства до природи. У них органічно пов'язані соціальне та екологічне спрямування, які не можуть бути реалізовані поза економічних відносин. Виходячи з цього, в процесі формування стратегії практичної реалізації ідей стійкого розвитку можна виділити три основні аспекти етапів формування стійкості: економічний, екологічний та соціальний.

Подальше дослідження проблеми дало нам підстави позначити ще один аспект концепції — інституціональний. Тільки за дієвої політико-правової та інформаційної підтримки, чіткої структури прав, обов'язків і відповідальності може бути створена база для економічного зростання, піднесення аграрного виробництва, в результаті чого стане можливим покращення соціальних показників життя села. А, як відомо з досвіду передових країн Європи і США, зі зростанням рівня добробуту в суспільстві відбувається і трансформація світоглядних установок, формується новий більш гнучкий спосіб мислення, орієнтований на довгострокову перспективу. Люди, впевнені у завтрашньому дні, з великою увагою ставляться до питань нерівності, культури, екології, тобто готові повною мірою оцінити необхідність підтримання стійкого розвитку, зокрема і аграрного сектора.

У цьому відношенні дискусії з приводу ролі держави практично відсутні. Лише на основі чітко вивірених загальнонаціональної стратегії за активної державної підтримки можна відновити аграрне виробництво і забезпечити його стійкий розвиток. Безумовно, при цьому слід використовувати досвід, як вітчизняний, так і зарубіжний, при

Рис. 1. Механізм реалізації концепції стійкого розвитку аграрного сектора економіки

чіткому розподілі повноважень національного та регіонального регулювання-процесу екологізації аграрної економіки. Крім того, необхідно враховувати, що сільське господарство регіону як галузь матеріального виробництва має свою внутрішню специфіку, яка визначається природними умовами, і зовнішню, яка виявляється у взаємозв'язку з іншими галузями матеріального виробництва, з національної та світової ринкової кон'юнктури.

Механізм взаємодії основних аспектів концепції стійкого розвитку аграрного сектора в процесі її реалізації ілюструє рис. 1.

Ефективна реалізація концепції стійкого розвитку аграрного сектора можлива на основі системного підходу, що дозволяє чітко визначити майбутні завдання, визначити шляхи їх реалізації, розглянути і вибрати кращі варіанти комплексних рішень.

За своїм змістом, внутрішньою структурою, способами і методами розв'язання окремих питань, система стійкого аграрного сектора повинна бути адекватною ринковим відносинам та інноваційному характеру розвитку аграрних галузей.

Як відмічає Губені Ю., в Україні рівень та глибина розуміння сучасних тенденцій у стійкому розвитку сільського господарства, поглиблення в його ядрі розвитку саме екосередовищних проблем є недостатнім. Основна увага концентрується навколо економічних, а ще чіткіше — виробничих проблем, тоді як економічні питання, концептуальні питання побудови нової моделі видаються більш віддаленими і не такими важливими. На його думку, це дещо хибний підхід, який лише пролонгує дію проблем на наступні покоління, що не відповідає концепції стійкого розвитку. Сучасна стратегія розвитку сільського господарства України повинна отримати нове концептуальне оформлення, а в її основі має лежати нова парадигма. Ця парадигма має поєднувати агробізнесовий та екосередовищний підхід, і має бути націлена на стійкий довготривалий розвиток [9].

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз різних підходів до визначення стійкого розвитку аграрного сектора як економічної категорії дозволив нам сформулювати її визначення. Стійкий розвиток аграрного сектора економіки — це підтримання динамічної рівноваги в реальних умовах внутрішніх і зовнішніх змін, збереження розширеного відтворювального процесу при одночасній оптимізації екологічних параметрів, виконання специфічних функцій щодо забезпечення продовольчої безпеки в довгостроковому періоді і підвищення соціальних критеріїв життя сільського населення.

Підсистемою стійкого розвитку сільського господарства, на наш погляд, слід розуміти організацію і ведення його на основі пов'язаних в єдиному комплексі організаційно-економічних і техніко-технологічних рішень, які забезпечують вирішення завдань аграрного розвитку, при послабленні залежності аграрного сектора від дестабілізуючих його природних та економічних факторів.

Література:

1. Губені Ю.Е. Розвиток концепції стійкого розвитку сільського господарства під впливом глобальних процесів / Ю.Е.Губені, Мірослав Сватос. [Електронний ресурс] — Режим доступу: — <http://www.nbu.gov.ua>
2. Копелець О.О. Теоретико-методологічні основи стійкого розвитку аграрного сектору економіки / О.О. Копелець. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: — <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DUTP/20052/txts/soc/05zovzsn.pdf>.
3. Мерзлов А.В. Использование европейского опыта регионального маркетинга в целях устойчивого развития сельских территорий Ярославской области / А.В. Мерзлов // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. — 2006. — № 5. — С. 24—25.
4. Минеев А. Рынок, качество и экология [Електронний ресурс] / А.Минеев. — Режим доступу: — http://www.delrus.ec.europa.eu/em/35/eu31_02.htm.
5. Новичков В.И. Аграрная политика: учеб. пособ. / В.И. Новичков, И.Б. Калашников. — М.: ИКЦ "Маркетинг", 2001. — 288 с.
6. Політика та розвиток сільського господарства в Україні / За ред. Ш. Крамона-Таубадея, С. Зорі, Л. Штріве. — К.: Альфа-Принт, 2001. — 312 с.
7. Трубилин А.И. Эколого-экономическая эффективность и устойчивость производства зерна / А.И. Трубилин, Л.В. Бондаренко. — Краснодар: КГАУ, 2002. — 202 с.
8. Хуажева А.Ш. Векторы формирования модели механизма обеспечения устойчивого развития АПК / А.Ш. Хуажева. — М.: Изд-во МГОУ, 2004. — 142 с.
9. Hubeni, J. Agriculture of Ukraine: on Way to New Strategy // Zagranicni obchod a globalizacni procesy. — Collection of papers of international scientific conference "AGRARIAN PROSPECTS XV", Prague, 2006, part I, p. 186—191.

Стаття надійшла до редакції 15.07.2011 р.